

AUTORSKA PRAVA U PROMIDŽBENIM MATERIJALIMA PREMA PRAVU EUROPSKE UNIJE

Roso, Nina

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:313637>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-06**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

Sveučilište u Splitu
Ekonomski fakultet u Splitu

AUTORSKA PRAVA U PROMIDŽBENIM MATERIJALIMA
PREMA PRAVU EUROPSKE UNIJE

Završni rad

Katedra za Menadžment

Nina Roso

Split, travanj, 2023.

Sveučilište u Splitu
Ekonomski fakultet u Splitu

AUTORSKA PRAVA U PROMIDŽBENIM MATERIJALIMA
PREMA PRAVU EUROPSKE UNIJE

Završni rad

Student: Nina Roso

Mentor: Dr. sc. Šime Jozipović

Split, travanj, 2023.

Sadržaj

Sažetak	5
Summary	5
1. Uvod	6
2. Intelektualno vlasništvo.....	7
3. Sedam načela intelektualnog vlasništva.....	10
3.1. Vlasništvo.....	10
3.2. Neopipljivost.....	10
3.3. Država.....	11
3.4. Međunarodne konvencije.....	11
3.5. Opravdanja	12
3.6. Vlasnički ugovor	12
3.7. Povlačenje.....	13
4. Hrvatsko zakonodavstvo	13
5. Autorska prava	15
5.1. Povijest autorskih i srodnih prava	18
5.2. Autorsko djelo.....	19
5.2.1. Računalni programi	20
5.2.2. Baze podataka.....	21
5.2.3. Audiovizualna djela	21
5.2.4. Djela likovne umjetnosti.....	22
5.2.5. Arhitektonska djela.....	22
5.2.6. Prerade	22
5.2.7. Folklorna djela	23
5.3. Ostvarivanje autorskog i srodnih prava.....	23
6. Autor	24
7. Srodna prava.....	27
8. Sporazum o stabilizaciji i usklađivanju s pravnom stečevinom EU	28
9. Licenciranje.....	30
10. Digitalizacija.....	31
11. Europski propisi.....	32

11.1. DIREKTIVA EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA o autorskom pravu i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ.....	32
11.2. Direktiva (EU) 2019/790 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. travnja 2019. o autorskom pravu i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ (dalje u tekstu: Direktiva 2019/790).....	35
12. Zaključak.....	38
13. Literatura	39

Sažetak

Autorsko pravo pripada, po svojoj naravi fizičkoj osobi koja stvori autorsko djelo. Autorom se smatra osoba čije je ime, pseudonim ili znak na uobičajen način označen na primjercima djela, dok se ne dokaže suprotno. Zakon o autorskom pravu razlikuje autorsko pravo od tzv. srodnih ili susjednih prava. Srodnim se pravima smatraju ona prava koja pripadaju osobama koje nisu autori djela, ali pomažu da se to djelo izvede, objavi, ekranizira ili sl. Intelektualno je vlasništvo skupni naziv za umjetničko stvaralaštvo i industrijsko vlasništvo, odnosno zajednički naziv za sva prava s obzirom na intelektualne tvorevine i u vezi s njima. Umjesto izraza „davanje odobrenja (dozvole)“ za korištenje predmeta zaštite koristit će se jednostavniji i već u praksi prošireni naziv „licenciranje“ (izraz licencija preuzet je u našu terminologiju iz latinskoga jezika, a izraz licenca izvodi se iz engleske riječi licence, license odnosno njemačke die Lizenz).

Ključne riječi: autorsko pravo, srodna prava, intelektualno vlasništvo, licenciranje

Summary

Copyright belongs, by its very nature, to the natural person who creates the work protected by copyright. The author is considered to be a person whose name, pseudonym or sign is marked in the usual way on copies of the work, until the contrary is proven. The Law on Copyright distinguishes copyright from so-called related or neighboring rights. Related rights are those rights that belong to persons who are not the authors of the work, but help to perform, publish, screen or the like. Intellectual property is a collective name for artistic creativity and industrial property, that is, a common name for all rights with regard to intellectual creations and in connection with them. Instead of the expression „giving approval“ (permit) for the use of the subject of protection, the simpler and already in practice expanded name „licensing“ will be used (the term license is taken into our terminology from the Latin language, and the term license is derived from the English word license, license, or the German die Lizenz).

Key words: copyright, neighboring rights, intellectual property, licensing

1. Uvod

Predmet ovog rada je problematika autorskih prava u promidžbenim materijalima prema pravu Europske unije.

U drugom poglavlju ovog rada naziva „Povijest zaštite intelektualnog vlasništva“ objasniti će se njegova povijest, prve propise, tradiciju zaštite izuma u okviru hrvatske zakonske regulative te sam naziv intelektualno vlasništvo.

U trećem poglavlju naziva „Sedam načela intelektualnog vlasništva“ pojedinačno se obrađuju pojedina načela kako slijedi: Vlasništvo, Neopipljivost, Država, Međunarodne konvencije, Opravdanja, Vlasnički ugovor, Povlačenje.

U četvrtom poglavlju naziva „Hrvatsko zakonodavstvo“ autor taksativno navodi relevantnu zakonsku regulativu, a koja se odnosi na temeljne zakone i pravilnike o zaštiti intelektualnog vlasništva u Republici Hrvatskoj.

U petom poglavlju naziva „Autorska prava“ raspravljamo o tome kako je autorsko pravo uvedeno kao poticaj autorima da nastave stvarati i žive od svog rada. U autorskom djelu razlikujemo tri temeljna oblika.

U šestom poglavlju naziva „Autor“ definiraju se osnovni pojmovi koji se odnose na temu ovog rada, a između kojih je posebno bitno definirati samog autora djela kao fizičku osobu koja je autorsko djelo stvorila. Autorom se smatra osoba čije je ime, pseudonim ili znak na uobičajen način označen na primjercima djela, dok se ne dokaže suprotno.¹ Autoru pripada autorsko pravo na njegovu autorskom djelu činom samog stvaranja autorskog djela.

„Srodna prava“ je naziv i tema sedmog poglavlja ovog rada, a koja pripadaju osobama koje nisu stvaratelji djela u pravom smislu, ali koje pomažu da se djelo izvede, postavi na scenu itd.² Srodnim se pravima smatraju ona prava koja pripadaju osobama koje nisu autori djela, ali pomažu da se to djelo izvede, objavi, ekranizira ili sl.

U osmom poglavlju ovog rada naziva „Sporazum o stabilizaciji i usklađivanju s pravnom stečevinom EU“ obrađuje se problematika pridruživanja Republike Hrvatske zajednici europskih zemalja okupljenih u Europsku uniju i time njihovoj pravnoj regulativi te standardima, a u posebno u smislu činjenice da se Republika Hrvatska obvezala na

¹ <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/autor/> (8.9.2023.)

² A. Horvat, D. Živković: Knjižnice i autorsko pravo, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2013., str.12.

usklađivanje područja intelektualnog vlasništva s pravnom stečevinom EU (francuski *acquis communautaire*). Obveza Hrvatske za usklađivanje autorskog prava potječe iz članka 71. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (kraće: SSP).³ Hrvatska se navedenim člankom obvezala na postizanje zaštite intelektualnog, industrijskog i trgovačkog vlasništva koja postoji u zajednici uključujući i učinkovita sredstva za provedbu tih prava.⁴

U devetom poglavlju naziva „Licenciranje“ će se navesti vrste licenci te „creative commons“⁵ kao najpoznatija licenca.

U desetom poglavlju „Digitalizacija“ pobliže obrađuje se navedeni pojam, a koji suštinski predstavlja postupak konverzije podataka u digitalni format namijenjen računalnoj obradi i predstavlja oblik umnožavanja, a izvodi se na dva načina. Prvi je konverzija tiskane građe u ASCII kôdu, a naziva se samo digitalizacija (*digitising* ili *digitisation*). Drugi je način skeniranje slike izvornog tiskanog dokumenta tako da izgleda kao izvornik, a obično se naziva elektroničko umnožavanje (*electrocopying*).⁶

U jedanaestom poglavlju naziva „Europski propisi“ će se obrađuju se relevantne europske direktive, a koje su vezane za temu ovog rada; posebno naglašavajući zaštitu autorskih prava te licenciranje.

2. Intelektualno vlasništvo

Intelektualno je vlasništvo skupni naziv za umjetničko stvaralaštvo i industrijsko vlasništvo, odnosno zajednički naziv za sva prava s obzirom na intelektualne tvorevine i u vezi s njima. S obzirom na važnost uređenja materije u svakodnevnom životu te životnost teme u modernom društvu, suvremene zemlje, donoseći nacionalne propise o zaštiti intelektualnog vlasništva s jedne strane te udruživanjem u zajednice, suradnjom s ostalim zemljama i međunarodnim organizacijama s druge strane, brinu o zaštiti intelektualnog vlasništva i svih vrsta tog vlasništva.

Stoga je godine 1967, radi lakše suradnje među državama, potpisivanjem međunarodne konvencije u Stockholmu, osnovana Svjetska organizacija za zaštitu intelektualnog vlasništva

³ Mr. sc. Mia Jug Duraković, *REGLED RAZVOJA AUTORSKOG PRAVA U REPUBLICI HRVATSKOJ S NAGLASKOM NA PROMJENE UVJETOVANE USKLAĐIVANJEM S PRAVNOM STEČEVINOM EU*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 46, 3/2009, str. 615.

⁴ Ibid, str. 615.

⁵ <https://creativecommons.org/> (8.9.2023.)

⁶ Ibid, fusnota 2, str. 93.

(kraće: WIPO; akronim od engleske riječi World Intellectual Property Organization).⁷ WIPO je osnovana kao specijalizirana ustanova Ujedinjenih naroda, a danas okuplja 188 članica, te se brine o dvadeset i četiri međunarodna ugovora.⁸ Važno je napomenuti da je Republika Hrvatska nakon osamostaljenja, slijedom sukcesije od 8. listopada 1991. g., postala državom vezanom odredbama te i ostalih konvencija s područja intelektualnog vlasništva. Dvije do sada potpisane, za industrijski dizajn važne međunarodne konvencije jesu Pariška konvencija za zaštitu industrijskog vlasništva⁹ i Lokarnski aranžman o ustanovljenju međunarodne klasifikacije za industrijske modele i uzorke.¹⁰

Neovlašteno korištenje ili kopiranje intelektualnog vlasništva predstavlja povredu prava vlasnika i prava na raspolaganje, korištenje i korist od tog vlasništva zaštićenog sredstvima i institucijama pravnog sustava.

U smislu ovog rada bitno je napraviti distinkciju prava obuhvaćenih krovnim nazivom intelektualnog vlasništva, a koje s obzirom na to obuhvaća dvije podgrupe prava - autorsko i srodna prava, te prava industrijskog vlasništva.

Prava industrijskog vlasništva odnose se na:

- zaštitu izuma patentom;
- zaštitu žiga (robnog, trgovačkog ili uslužnog znaka koji se koristi u prometu roba i usluga);
- zaštitu industrijskog dizajna kojim se štiti vanjski izgled proizvoda ili dijela proizvoda;
- zaštitu topografije poluvodičkih proizvoda kojom se štiti trodimenzionalni raspored vodljivog, izolacijskog i poluvodičkog materijala u poluvodičkim proizvodima;
- zaštitu oznake zemljopisnog podrijetla ili oznake izvornosti kojima se obilježavaju specifični proizvodi i usluge, posebne kvalitete i svojstava uvjetovanih područjem njihovog nastanka i kulturno-socijalnim okruženjem.¹¹

⁷ <https://www.wipo.int/portal/en/index.html> (8.9.2023.)

⁸ https://hr.wikipedia.org/wiki/Svjetska_organizacija_za_intelektualno_vlasni%C5%A1tvo (8.9.2023)

⁹ 8. listopada 1991. - tekst Konvencije nije objavljen u "Narodnim novinama". Odluka o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je RH stranka na temelju notifikacija o sukcesiji objavljena u "Narodnim novinama - Međunarodni ugovori" broj 12/93 i 3/99

¹⁰ Vedrina, D., Horvatić, K., Smiljanić, D. i Lapaine, B. (1997). Pravna zaštita dizajnerskog stvaralaštva. Prostor, 5 (1(13)), str. 174.

¹¹ Sejdić, U. (2022). Uporaba intelektualnog vlasništva u poslovanju poduzeća (Specijalistički diplomski stručni). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet., str.17.Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:148:160087>

U Hrvatskoj je nadležno tijelo za priznavanje i registraciju industrijskog vlasništva Državni zavod za intelektualno vlasništvo, osim za zaštitu oznaka zemljopisnog podrijetla i oznaka izvornosti poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, te za zaštitu biljnih sorti, za koje se odgovarajući formalizirani proizvodi provode pred Ministarstvom poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, odnosno pred Zavodom za sjemenarstvo i rasadničarstvo.¹²

Autorska prava obuhvaćaju:

- književna djela (pisana, govorna, računalni programi)
- glazbena djela -dramska i dramsko-glazbena djela
- koreografska i pantomimska djela
- djela likovnih umjetnosti s područja slikarstva, kiparstva i arhitekture
- djela primijenjenih umjetnosti
- fotografska djela
- kinematografska djela
- prijevodi, prilagodbe, obrade i druge prerade djela
- zbirke autorskih djela, podataka ili druge građe

Važno je napomenuti da prema st.1. čl. 14. Zakona o autorskom pravu i drugim srodnim pravima¹³ autorsko djelo podrazumijeva:

„Autorsko djelo je originalna intelektualna tvorevina iz književnog, znanstvenog ili umjetničkog područja koja ima individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu, ako ovim Zakonom nije drukčije određeno.“

U stavku 2. spomenutog članka Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima navodi djela koje se u smislu zakona imaju smatrati autorskim djelima, no popis nije zatvoren s obzirom na zadnji redak stavka izričito navodi da autorska djela čine i „druge vrste originalnih intelektualnih tvorevina koje imaju individualni karakter“.

Srodna prava obuhvaćaju:¹⁴

- Prava umjetnika izvođača
- Prava proizvođača fonograma

¹²Hrvatska obrtnička komora, (Internet), raspoloživo na: <https://www.hok.hr/sites/default/files/page-docs/2019-09/Prava%20intelektualnog%20vlasnistva.pdf> (05.05.2023)

¹³ NN 111/2021

¹⁴ Čl.1. st.3. Zakona o autorskom i drugim srodnim pravima

- Prava filmskih producenata
- Prava organizacije za radiodifuziju (emitiranja radija i televizije)
- Prava nakladnika

3. Sedam načela intelektualnog vlasništva

3.1. Vlasništvo

Vlasništvo se definira kao „pripadanje nekome“ tj. svoj karakter dobiva ne u pogledu same stvari ili ideje, nego u smislu svoga odnosa prema nekome. Thomas Raleigh, autor „Nacrta zakona o vlasništvu“ kaže da je fizičko vlasništvo „složena cjelina sastavljena od mnogih prava“ uključujući „pravo vlasništvo, posjedovanje, pravo upotrebe i uništavanja, i pravo prodaje, posuđivanja i poklanjanja“. ¹⁵

Intelektualna imovina osigurava vlasništvo, ali rijetko jamči ili čak pruža posjedovanje, čime mislim jedinstvenu fizičku kontrolu nad vlasništvom. Kod fizičke se imovine može reći, „posjedovanje je devet desetina zakona“. Kod intelektualnog vlasništva „odnos je devet desetina zakona.“ Neke kulture su manje posesivne. Islamsko šerijatsko pravo kaže da je imovina mozga vlasništvo boga; hinduistička društva smatraju da se mentalni rad od ostvaruje zajedno sa božanskim pa ne može biti u privatnom vlasništvu. ¹⁶

3.2. Neopipljivost

Ideje koje se nalaze u srži intelektualnog vlasništva često je teško posjedovati i čuvati zato što su neopipljive. One su opće dobro. Taj opći, javni karakter imao je najvažniju ulogu u svim ranijim razmišljanjima i još se zadržao u nekim pravnim sustavima. Opipljivo i neopipljivo mogu se preklapati na vrlo nezgodan način. Uzet ćemo knjigu za primjer. Ona ima dva neopipljiva elementa a to su literarni sadržaj, koji bi trebao biti njezina glavna vrijednost, i prava na taj sadržaj. Ona je također fizički predmet, za koji 1 ili više osoba mogu imati pravo vlasništvo. Tako knjiga ima najmanje četiri sastavna dijela a to su: fizički predmet, prava na taj fizički predmet, intelektualno vlasništvo poput priče koje knjiga fizički oblik, i prava na to intelektualno vlasništvo. ¹⁷

¹⁵ John Howkins, Kreativna ekonomija. Kako ljudi zarađuju na idejama, Zagreb, 2003., str. 47.

¹⁶ Ibid., str. 48.

¹⁷ Ibid., str. 48,49.

3.3. Država

Intelektualno vlasništvo postoji samo ukoliko država ili sud kažu da postoje. Ako nema zakona, nema ni vlasništva. Zato postoji tako mnogo državnih kreatora politike na intelektualnom tržištu. Uzet ćemo za primjer trajanje patentne zaštite, koje je obično 20 godina. Razlog nije u tome što bi to bilo svojstveno izumima ili tržištu izuma ili njihovim troškovima. Patenti traju 20 godina zato što države kažu da toliko trebaju trajati.¹⁸

Zbog teškoće da se osebujna, jednokratna priroda intelektualnog vlasništva uklopi u zakon i običajno pravo, sudovi igraju važnu ulogu u odlučivanju o tome koje ideje možemo posjedovati, a koje trebaju ostati javne. Ti zakoni definiraju različite vrste vlasništva koje imaju uvjeta za zaštitu i određuju prava vlasnika, naročito njihov opseg i rok, odnosno vijek trajanja. Osebujan je atribut prava da je njihov doseg većinom negativan. Autorsko pravo sprečava druge da kopiraju. Patent sprečava druge da ga izrađuju. Osnovno trajanje autorskog prava je autorov životni vijek plus 70 godina. Unutar roka trajanja zaštite, patenti i većina autorskih prava mogu se „ustupiti“ - dati ili prodati drugoj osobi.¹⁹

3.4. Međunarodne konvencije

Lakoća i brzina kojom kreativni proizvodi mogu putovati ili se mogu kopirati i upotrebljavati u drugoj zemlji nagnala je države da uspostave međunarodne konvencije kako bi zaštitile intelektualno vlasništvo svojih građana ma gdje se njime trgovalo. Prva globalna konvencija o patentima, zaštitnim znakovima i dizajnu potpisana je u Parizu 1883. godine, a tri godine kasnije uslijedila je Bernska konvencija o autorskim pravima. Sve se konvencije periodično revidiraju i dopunjavaju kako bi se uzele u obzir tehnološke promjene. Konvencije o autorskim pravima pokazale su se najproblematičnijim zbog potrebe da se drži korak s tehnološkim promjenama. Zakoni o patentima djeluju drukčije. Izumitelj mora registrirati svoj izum od zemlje do zemlje. Dvije organizacije koje kroje te globalne aranžmane imaju snažan, i sve veći utjecaj ma nacionalno zakonodavstvo te na međunarodnu trgovinu. Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (engl. World Intellectual Property Organization – kraće: WIPO) sa sjedištem u Ženevi odgovorna je za provođenje Bernske konvencije i Pariške

¹⁸ Ibid., str.49.

¹⁹ Ibid., str.50.

konvencije.²⁰ Mnogo novija Svjetska trgovinska organizacija (engl. World Trade Organization – kraće: WTO)²¹ upravlja sustavom za „Prava intelektualnog vlasništva povezanog s trgovinom“. WTO je drugačija vrsta organizaciji od WIPO-a. Dok WIPO djeluje kao tajništvo, samo koordinirajući sastanke svojih članica, WTO ima neovisne ovlasti za uvođenje reda i može nametnuti kazne.²²

3.5. Opravdanja

Opravdanja za intelektualno vlasništvo mogu se sažeti pod četiri naslova: pobuda, nagrada, objelodanjenje i ljudska prava. Vjeruje se da inovaciju stimulira pobuda za posjedovanjem onoga što stvaram, za dobivanjem prava privatnog vlasništva. Međutim, dokazi su dosta složeni. Postoji također protuargument da vlasnička prava, naročito patentna prava, sputavaju konkurenciju i djeluju na inovacije kao kočnica. Pobuda kao opravdanje slabija je u slučaju autorskih prava. Izvjesni je zakon kao osnova za nagradu. Autori i izumitelji trebaju mehanizam za nadograđivanje svojega ulaganja i stvaranje profita, svejedno je li ih zakon prije potaknuo na inoviranje. Koristi od objelodanjivanja specifični su za patente. Bez objelodanjivanja, izumitelji bi svoje izume mogli držati u tajnosti. Prva su 3 elementa prvenstveno ekonomska. Postoje i moralna pretpostavka da ljudi imaju prirodno pravo posjedovati sve što stvore. Prirodna su prava najjača za proizvode čovjekova izražavanja i najslabija za industrijsko vlasništvo. Teorije Thomasa Hobbesa i John Lockeja o pravima čovjeka u 17. stoljeću dale su neoboriv moralni poticaj uvođenju autorskog prava.²³

3.6. Vlasnički ugovor

Osnova ukupno prava za područje intelektualnog vlasništva je ono što nazivamo „vlasničkim ugovorom“. Trajno je načelo prava intelektualnog vlasništva da uzima u obzir učinak vlasništva na društvenu dobrobit. Ono nastoji uravnotežiti dva načela: s jedne strane načelo da ljudi zaslužuju nagradu za svoja kreativna nastojanja te da će raditi samo ako budu nagrađeni, te s druge strane načelo da se društvo u cjelini može koristiti, ako se tako nastale kreacije i izumi stave u javnu domenu, i budu dostupni besplatno.²⁴ Svi zakoni, u svim zemljama nastoje pronaći najpovoljniji odnos između vlasništva/kontrole i upotrebe/pristupa.

²⁰ Ibid, 2003., str.51.

²¹ V. Infra bilj. toč. 2.

²² Ibid, 2003., str.52.

²³ Ibid., str.53.

²⁴ Ibid, str. 51.

Vlasnički ugovor je velika i kontroverzna tema kreativne ekonomije. Svaka zemlja sastavlja vlastiti ugovor koji odražava njezina kulturna stajališta prema vlasništvu nad idejama, iako unutar općih temeljnih pravila što ih određuju WTO globalne i regionalne konvencije.²⁵ Zemlje se mogu podijeliti u četiri osnovna tabora. Amerikanci i Japanci imaju „utilitaristički“ pristup dajući prednost komercijalnom iskorištavanju pred pravima kreatora. Većina europskih zemalja, naročito Francuska i one zemlje kojih se pravni sustavi također temelje na napoleonskom zakoniku, daju veći naglasak zaštiti prirodnih prava kreatora. Ujedinjeno Kraljevstvo se nalazi pomalo nespretno između utilitarističkog pristupa i onoga zasnovanog na prirodnom pravu. U ekonomskom pogledu zagovara američki komercijalni pristup. Razliku između angloameričkog i europskog pristupa simboliziraju njihova stajališta prema „moralnim pravima“ i sličnim osobnim pravima. Prava o kojima se dosad govorila su ekonomska prava, koja reguliraju komercijalno iskorištavanje. Moralna prava proizlaze iz vjerovanja da autor ima osobno pravo na svoj rad neovisno o tome kakvi se poslovni sporazumi sklope.²⁶

3.7. Povlačenje

Postoje mnogi kreativni ljudi koji uopće ne ulaze na tržište i ne potpisuju ugovor. Oni se odlučuju za povlačenje. Ne traže svoja prava. Neki su ljudi svjesni da njihov rad ima malu ili nikakvu ekonomsku vrijednost i da bi ga traženje novca ugušilo u začetku. Postoji druga grupa ljudi kojih je rad vrijedan, ali koji odbijaju financijsku dobit iz moralnih razloga. Neki se programeri softvera protive autorskom pravu iz moralnih razloga, zbog čega većina internetskih protokola nije zaštićena autorskim pravima ili patentima. I postoje drugi koji jednostavno čine pogreške, poput Xeroxa, koji je odlučio ne patentirati svoje grafičko korisničko sučelje (GUI), misleći da je bezvrijedno, te je tako dopustio Appleu i Microsoftu da ga besplatno kopiraju i ostvare njime sočne dobitke.²⁷

4. Hrvatsko zakonodavstvo

Prilikom pristupanja Republike Hrvatske Europskoj Uniji učinjene su brojne zakonske izmjene materije koje se odnosi na zaštitu intelektualnog vlasništva, a što je posebno bitno s aspekta konkurentnosti hrvatskog gospodarstva u kojem se može ostvariti jednaka zaštita i

²⁵ Ibid., str.54.

²⁶ Ibid., str.55.

²⁷ Ibid, str.57.

iskorištavanje intelektualnog vlasništva kao i drugdje u Europskoj uniji.²⁸ U tom smislu, hrvatski je zakonodavac uložio brojne napore izmjenama legislative materije intelektualnog vlasništva 2003., 2007. i 2009. godine kojima je hrvatsko zakonodavstvo u potpunosti usklađeno s europskom pravnom stečevinom. Uspješnost provedenih zakonskih izmjena je svakako izražena kroz potvrdu i zatvaranje poglavlja o pravima intelektualnog vlasništva u okviru pregovora o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji. Nadalje „Republika Hrvatska je potpisnica svih važnijih međunarodnih sporazuma i ugovora u ovom području.”²⁹

Temeljni zakoni i pravilnici o zaštiti intelektualnog vlasništva u Republici Hrvatskoj:

- Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (NN 167/03, 79/07)
- Zakon o patentu (NN 173/03, 87/05, 76/07, 30/09)
- Pravilnik o patentu (NN 117/07)
- Zakon o žigu (NN 173/03, 76/07, 30/09)
- Pravilnik o žigu (NN 117/07)
- Zakon o industrijskom dizajnu (NN 173/03, 76/07, 30/09)
- Pravilnik o industrijskom dizajnu (NN 72/04 i 117/07)
- Zakon o oznakama zemljopisnog podrijetla i oznakama izvornosti proizvoda i usluga (NN 173/03i 76/07)
- Pravilnik o oznakama zemljopisnog podrijetla i oznakama izvornosti proizvoda i usluga (NN 72/04, 117/07)
- Zakon o zaštiti topografi ja poluvodičkih proizvoda (NN 173/03, 76/07, 30/09)
- Pravilnik o zaštiti topografi ja poluvodičkih proizvoda (NN 72/04, 117/07)³⁰

Na zaštitu intelektualnog vlasništva u širem smislu odnose se u Republici Hrvatskoj još i sljedeći zakoni:

- Zakon o trgovini (NN 87/08, 96/08, 116/08)
- Zakon o trgovačkim društvima (NN 111/93, 34/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08)
- Zakon o radu (137/04)
- Zakon o lijekovima (NN 71/07)

²⁸ Prava intelektualnog vlasništva, mini vodič za poslovnu zajednicu, Državni zavod za intelektualno vlasništvo, str.7., Hrvatska obrtnička komora, (Internet), raspoloživo na: <https://www.hok.hr/sites/default/files/page-docs/2019-09/Prava%20intelektualnog%20vlasnistva.pdf> (05.05.2023)

²⁹ Ibid., bilj. 28., str.7.

³⁰ Hrvatska obrtnička komora, (Internet), raspoloživo na: <https://www.hok.hr/sites/default/files/page-docs/2019-09/Prava%20intelektualnog%20vlasnistva.pdf> (17.08.2023)

- Zakon o veterinarskim lijekovima i veterinarsko-medicinskim proizvodima (NN 79/98)
- Zakon o zaštiti sorti poljoprivrednog bilja (NN 131/97, 62/00, 67/08)
- Zakon o hrani (NN 71/07, 155/08)
- Zakon o vinu (NN 96/03)³¹

5. Autorska prava

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (dalje u tekstu: ZADSP) u čl. 4. st.1. daje zakonsku definiciju autorskog prava: „Autorsko pravo pripada, po svojoj naravi fizičkoj osobi koja stvori autorsko djelo“.³²

Autorsko pravo je u pravnom poretku bilo koje države određeno kao najveća privatnopravna vlast u pogledu djela nekog autora, a odnosi se na apstraktno ovlaštenje autora da koristi svoje djelo i spriječiti druge da to čine bez njihova dopuštenja. Apstraktnim se može činiti i sam „nastanak ili početak djelovanja“ autorskog prava za neko djelo jer ono nastaje izvorno, samim stvaranjem djela i bez ikakvog formalnog akta koji bi označio stjecanje autorskog prava.³³

Autorsko je pravo je stvoreno kao poticaj autorima da mogu i dalje stvarati i živjeti od svojega rada. Zakonske odredbe definiraju imovinska, moralna i druga prava stvaratelja i nositelja prava te omogućuju kontrolu korištenja djela i osiguravanje pravedne naknade. Ipak, autorsko je pravo ograničenog trajanja, a međunarodni ugovori i pojedini nacionalni zakoni o autorskom pravu različito utvrđuju njegov rok.³⁴

Autorsko pravo u Hrvatskoj zajamčeno je Ustavom Republike Hrvatske, također na temelju Opće deklaracije o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda iz 1948. godine, koja autorima jamči zaštitu moralnih i materijalnih interesa na njihova djela, odnosno autorsko pravo je svrstano u osnovna ljudska prava te je po važnosti izjednačeno s pravom na slobodu izražavanja.³⁵

Tako Ustav Republike Hrvatske u stavku 4. članka 69. propisuje:

„Jamči se zaštita moralnih i materijalnih prava koja potječu iz znanstvenog, kulturnog, umjetničkog, intelektualnog i drugog stvaralaštva.“

³¹ Ibid., bilj. 28., str. 7.- 8.

³² Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, čl.4. st.1 NN 111/21

³³ Vučemilović-Vranjić, H. (2016): Autorska prava kao prepreka stvaranju digitalnog tržišta, diplomski rad, diplomski, Filozofski fakultet, Zagreb, str.4

³⁴ Horvat, A. & Živković, D. (2009): Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str.18

³⁵ Vučemilović-Vranjić, H. (2016): Autorska prava kao prepreka stvaranju digitalnog tržišta, diplomski rad, diplomski, Filozofski fakultet, Zagreb, str.4

Citirana odredba Ustava RH gotovo je jednaka odredbi Opće deklaracije o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda koja u stavku 2. članka 27. navodi:

„Svatko ima pravo na zaštitu moralnih i materijalnih interesa koja proizlaze iz bilo kojeg znanstvenog, književnog ili umjetničkog djela kojemu je autor.“

Kod nas je autorsko pravo uglavnom zaštićeno građanskim pravom, što znači da autor može od osobe koja je povrijedila pravo tražiti da prestane s povredom (čl. 279. Zakona o autorskim i srodnim pravima), popravi nastalu štetu (čl. 280.) i naknadi prouzročenu štetu (čl. 281.) te povrat stečenog bez osnove (čl. 282).³⁶ Čak i ako ne dođe do materijalne štete, može se tražiti novčana odšteta u slučaju povrede autorskih moralnih prava.

Tako je člankom 273. u stavku 2. Zakona o autorskim i drugim srodnim pravima određeno da:

„Ako nije što posebno propisano zakonom, pravo na zaštitu iz stavka 1. ovoga članka ovlašćuje nositelja prava da od osobe koja je njegovo pravo povrijedila, ili njezina sveopćeg sljednika, zahtijeva prestanak radnje koja to pravo vrijeđa i propuštanje takvih ili sličnih radnji ubuduće (u daljnjem tekstu: prestanak uznemiravanja), popravljivanje nanesene štete (u daljnjem tekstu: naknada štete), plaćanje naknade za neovlašteno korištenje, plaćanje zakonom određenog penala, vraćanje ili naknađivanje svih koristi koje je bez osnove stekla od povrijeđenog prava (u daljnjem tekstu: povrat stečenog bez osnove), utvrđenje učinjene povrede, kao i objavu pravomoćne presude kojom je sud, makar i djelomično, udovoljio zahtjevu usmjerenom na zaštitu prava iz ovoga Zakona.“

Autorsko se pravo štiti i kaznenopravnom zaštitom, no ona se ograničava na teže povrede autorskog prava koje su u zakonu opisane kao kaznena djela.³⁷ Primjerice, takvim se postupkom krši pravo autora na priznanje, pravo na poštivanje cjelovitosti djela i neovlašteno korištenje djela. Autorska se djela štite i sankcijama za prekršaje u koje se ubrajaju, primjerice, prisvajanje tuđega autorskog djela, neovlašteno mijenjanje djela i neoznačivanje autorstva.³⁸

Kaznena djela protiv autorskog i srodnih prava određena su Kaznenim zakonom³⁹ u glavi 27. „Kaznena djela protiv intelektualnog vlasništva“ kojom je propisan prilično širok

³⁶ Horvat, A. & Živković, D. (2009): Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str.18

³⁷ Horvat, A. & Živković, D. (2009): Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str.18

³⁸ Horvat, A. & Živković, D. (2009): Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str.18,19.

³⁹ NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22

spektar kaznenih djela neovlaštenog korištenja autorskih i srodnih prava. Članka 284. Kaznenog zakona tako propisuje:

„(1)Tko protivno propisima kojima se uređuje autorsko i srodna prava pod krivim imenom, svojim imenom ili imenom drugoga označi tuđe autorsko djelo ili protivno autorovoj zabrani označi djelo autorovim imenom te ga objavi ili se koristi njime ili dopusti da se to učini, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine. (podcrtala autorica).

(2)Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko protivno propisima kojima se uređuje autorsko i srodna prava pod krivim imenom, svojim imenom ili imenom drugoga označi tuđu izvedbu umjetnika izvođača ili je protivno zabrani umjetnika izvođača označi imenom umjetnika izvođača te je objavi ili se koristi njome ili dopusti da se to učini.

(3)Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko protivno propisima kojima se uređuje autorsko i srodna prava unese dijelove tuđeg autorskog djela ili tuđe izvedbe umjetnika izvođača u svoje autorsko djelo ili u svoju izvedbu s ciljem pribavljanja koristi ili nanošenja štete.

(4)Kazneno djelo iz stavka 1. do 3. ovoga članka progoni se po prijedlogu oštećenika ili druge zainteresirane osobe.“

Autorsko pravo zaštićeno je i upravnim zakonom kada policija ili carina sprječavaju uvoz i prodaju neovlaštenog duplikata djela autora (obično piratiranim CD-ima ili računalnim programima).⁴⁰ Osim kaznene, postoji i prekršajna odgovornost koja je propisana Zakonom o autorskom i srodnim pravima i predviđa novčane kazne od 5.000 do 100.000 kuna. Tim zakonom predviđena je i upravnopravna zaštita autorskog prava. Ona se odnosi na zabranu održavanja priredbe na kojoj se koriste predmeti zaštite, ako priređivač nema odobrenje autora, odnosno udruge za kolektivno ostvarivanje prava od strane policijske uprave ili policijske stanice, a na zahtjev autora, odnosno udruge za kolektivno ostvarivanje prava (članak 168. stavak 4. Zakona). Osim toga, na zahtjev nositelja autorskog prava, odnosno srodnog prava ili udruge za kolektivno ostvarivanje prava, carinska će tijela poduzeti odgovarajuće mjere u skladu s posebnim carinskim propisima ako se učini vjerojatnim da bi uvozom, izvozom, odnosno prelaskom preko granične crte određene robe bila učinjena povreda autorskog ili srodnih prava (članak 186. Zakona).⁴¹

⁴⁰ Horvat, A. & Živković, D. (2009): Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str.18,19.

⁴¹ <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/pravna-zastita-autorskog-prava-19603> (9.9.2023.)

5.1. Povijest autorskih i srodnih prava

Prvi propisi o uređenju autorskopравnih odnosa u Hrvatskoj postoje još od Napoleonovih osvajanja. U to je vrijeme veliki dio današnje Hrvatske (Dalmacija, tada već bivša Dubrovačka Republika, Istra i Hrvatska južno od Save) bio uključen u područje Ilirskih provincija, gdje su na temelju Carskog dekreta u Ilirskim provincijama od 1. siječnja 1812. stupili su na snagu francuski propisi zbog Francuske revolucije. Ti su propisi bili na snazisamo kratko vrijeme do 1813. godine, nakon čega je uspostavljen austrijski pravni poredak.

Za Dalmaciju i Istru, koje su tada bile uključene u austrijski dio Austro-Ugarske Monarhije, 1846. godine stupio je na snagu austrijski Carski patent o zaštiti književnog i umjetničkog vlasništva, dok je u tadašnjoj Hrvatskoj i Slavoniji taj Carski patent stupio na snagu 1853. godine. Carski patent Kraljevski patent predviđatranje zaštite autorskih prava za života autora i 30 godina nakon njegove smrti.⁴²

U razvitku autorskog prava mogu se razlikovati tri razdoblja:

1. razdoblje do nakladničkih privilegija (do pojave tiska)
2. razdoblje nakladničkih i autorskih privilegija (od polovice 15. stoljeća do 18. stoljeća)
3. razdoblje zakona i međunarodnih ugovora o autorskom pravu (od 18. stoljeća nadalje)⁴³

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima u donesen je u listopadu 2003. godine. Donošenjem tog zakona pravni sustav o autorskom pravu usklađen je s potrebama informiranog društva s razvojem moderne tehnologije, usklađen je s tada važećim zakonskim pravima Europske unije i s dva tzv. „internetska ugovora“ Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (WIPO) - Ugovor o autorskom pravu i Ugovor o izvedbi i fonogramima.

Povezanost područja autorskog i srodnih prava s razvojem novih internetskih tehnologija, digitalizacija autorskih djela i nositelja srodnih prava te želja za stvaranjem hipoteza za što učinkovitije ostvarivanje autorskog i srodnih prava čine područje iznimno dinamično kako u Europskoj uniji tako i u Republici Hrvatskoj. Stoga, kao i u svrhu daljnjeg usklađivanja sa ugovorima Europske unije i nedavno usvojenim direktivama EU u ovom području, Zakon o autorskom i susjedskom pravu iz 2003. godine mijenjan i dopunjava zakonima od 13. srpnja

⁴² Državni zavod za intelektualno vlasništvo: Autorsko pravo i srodna prava, (Internet), raspoloživo na: <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/povijest-zastite/autorsko/> (20.04.2023)

⁴³ Mučnjak, D. (2011): Creative Commons: Kreativni oblik zaštite autorskih prava, Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 54(4), str. 163.

2007, 1. srpnja 2011, 15. studenoga 2013, 24. listopada 2014., 19. lipnja 2017. te 19. listopada 2018.

U listopadu 2021. donesen je novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima kojim se provodi usklađivanje nacionalnih propisa s Direktivom (EU) 2019/790 te s Direktivom (EU) 2019/789.⁴⁴

5.2. Autorsko djelo

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima u čl.14 st.1 daje zakonsku definiciju autorskog djela koja glasi: „Autorsko djelo je originalna intelektualna tvorevina iz književnog, znanstvenog ili umjetničkog područja koja ima individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu, ako ovim Zakonom nije drukčije određeno.“⁴⁵

Djelo može biti izraženo u različitim fizičkim oblicima, poput knjige, časopisa ili novinskog članka, kazališne produkcije, audio izvedbe snimljene na CD - u, fotografije, filma itd. Naš Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima nabroja tipične primjere autorskih djela i navodi da su to pisana i govorna jezična djela, glazbena, dramska i dramsko-glazbena djela, koreografska i pantomimska djela, djela likovnih umjetnosti, arhitektonska djela, djela primijenjene umjetnosti i industrijskog dizajna, fotografska djela, audiovizualna djela (Zakon u tu vrstu djela ubroja kinematografska djela i djela stvorena na sličan način), kartografska djela, tehnički crteži, planovi i skice te računalni programi. Zakonom se štite samo originalna autorska djela. Originalnost djela odnosi se na način na koji je djelo prikazano odnosno na oblik (formu) djela. Tema odnosno ideja djela ne mora biti nova, ali mora biti izražena u novom, za autora originalnom obliku. Fabule, zapleti i arhetipovi ponavljaju se u mnogim nezaštićenim književnim djela.

Na primjer, ako Franz Kafka koristi arhetip trojice bradatih muškaraca u svom vrlo poznatom djelu *Preobrazba* to ne znači da drugi autor ne može učiniti isto u svom djelu. Nasuprot tome, arhetipovi, fabule i zapleti često se ponavljaju u književnosti, kao npr. temu pjesme ili temu slike. To što je jedan autor iskoristio neku temu, motiv ili fabulu ne znači da ih ne može koristiti i neki drugi autor.⁴⁶ Zaštićen je samo određeni način na koji ih autor koristi. Zakon o autorskim

⁴⁴ Državni zavod za intelektualno vlasništvo: Autorsko pravo i srodna prava, (Internet), raspoloživo na: <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/povijest-zastite/autorsko/> (20.04.2023)

⁴⁵ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, Čl.14 st.1 NN 111/21

⁴⁶ Vučemilović-Vranjić, H. (2016): Autorska prava kao prepreka stvaranju digitalnog tržišta, diplomski rad, diplomski, Filozofski fakultet, Zagreb, str.6

pravima ne štiti podatke, ideje ili teme, zaštićen je samo izvorni izraz djela. Djelo mora biti izraz autorove osobnosti, a ne imitacija tuđega djela. Plagijat nije djelo autora i ne može biti zaštićen autorskim pravom. No, ne treba pretpostaviti da autorsko djelo uvijek mora imati određenu književnu, umjetničku ili znanstvenu vrijednost.⁴⁷

Razlikujemo tri temeljna oblika autorskih djela:

1. Autorska djela, u izvornom obliku – izvorna autorska djela se navode prema vrstama sredstava izražavanja poput pisane i govorne riječi, pokreta tijela, zvuka itd. i različite kombinacije sredstava izražavanja.
2. Izvedena autorska djela – prijevodi, prilagodbe i glazbene obrade već postojećih autorskih djela.
3. Zbirke djela - Zbirke samostalnih autorskih djela, podataka ili druge građe kao što su enciklopedije, zbornici, antologije, elektroničke baze podataka i sl., koje prema izboru ili rasporedu sastavnih elemenata čine vlastite intelektualne tvorevine njihovih autora, zaštićene su kao takve.⁴⁸

5.2.1. Računalni programi

U pogledu računalnih programa koji su kao autorska djela načelno su izjednačeni s jezičnim djelima postoje posebna pravila s obzirom na očiglednu razliku u mogućnostima korištenja računalnog programa i npr. romana. Tako za razliku od autor drugih jezičnih djela autor računalnog programa nije ovlašten spriječiti akte potrebne za korištenja njegovog računalnog programa u skladu s njegovom namjeravanom svrhom osobama koje su zakonito stekle primjerak računalnog programa, kao što nije ovlašten spriječiti ni izradu „back up“ primjerka, promatranje ili istraživanje programa radi utvrđivanja ideja i načela na kojima se program temelji. Autor računalnog programa nije ovlašten ni postaviti zahtjev za ostvarivanje jednog od moralnih prava – prava na zahtjev za opozivom iskorištavanja. S druge strane, autori računalnog programa mogu zabraniti svaku javnu posudbu svojih računalnih programa, a za

⁴⁷ Horvat, A. & Živković, D. (2009): Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str.25

⁴⁸ Tomaš, N. (2018). BITNE ZNAČAJKE HRVATSKOG AUTORSKOG PRAVA : Završni rad (Završni rad). Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, str. 8

razliku od autora većine ostalih djela koji su ovlaštteni samo zahtijevati naknadu u slučaju javne posudbe njihovih djela posredovanjem javnih knjižnica.⁴⁹

5.2.2. Baze podataka

Prvenstveno je potrebno napomenuti da se pojam baza podataka u hrvatskom ZAPSP-u koristi dvosmisleno - za označavanje autorskog djela i za označavanje objekta posebnog prava. Uz definiciju baze podataka kao autorskog djela vezan je i pojam "zbirka" bez kojega se ne može odrediti pojam baze podataka. Zakonska definicija "zbirke" obuhvaća ona autorska djela koja se sastoje od zbirke autorskih djela, podataka ili koje druge građe koje nisu autorska djela, a koja po izboru građe uvrštene u zbirku ili pak njihovu rasporedu predstavljaju intelektualnu tvorevinu (npr. enciklopedije, antologije). Baza podataka je uži pojam od zbirke jer su baze podataka samo one zbirke kojima je građa pojedinačno dostupna elektroničkim ili bilo kojim drugim putem. Baze podataka se u pravnom režimu ne razlikuju mnogo od ostalih kategorija autorskih djela.⁵⁰

5.2.3. Audiovizualna djela

Audiovizualna djela su filmovi kao i druga djela izražena slikama koje u slijedu daju dojam pokreta sa zvukom ili bez zvuka. Audiovizualno djelo da bi bilo objektom autorskog prava mora kao i svako drugo djelo imati sva obilježja autorskog djela. Posebne su i odredbe o osobama koje su koautori vizualnog djela te su to: redatelj scenarist, autor dijaloga, glavni snimatelj, skladatelj glazbe posebno skladane za audiovizualno djelo. Uz njih je koautor i glavni crtač odnosno animator ako je riječ o audiovizualnom djelu u kojem je crtež odnosno animacija bitni element. Taj krug osoba nije zatvoren, te koautorom audiovizualnog djela može biti i bilo koja druga osoba koja dokaže da je njezina originalna intelektualna tvorevina bitni element dotičnog audiovizualnog djela. Posebno je uređeno pitanje kada se audiovizualno djelo smatra gotovim. Donošenje odluke o tako važnom pitanju prepušta se volji osobe koja uopće nije autor - filmskom producentu. Naime, audiovizualno djelo će biti završeno kad filmski producent i glavni redatelj o tome postignu sporazum.⁵¹

⁴⁹ Zaštita intelektualnog vlasništva : okrugli stol održan 18. ožujka 2016. u palači Akademije u Zagrebu / uredio Jakša Barbić, str.24.

⁵⁰ Zaštita intelektualnog vlasništva : okrugli stol održan 18. ožujka 2016. u palači Akademije u Zagrebu / uredio Jakša Barbić, str.24,25.

⁵¹ Zaštita intelektualnog vlasništva : okrugli stol održan 18. ožujka 2016. u palači Akademije u Zagrebu / uredio Jakša Barbić, str. 25.

5.2.4. Djela likovne umjetnosti

Autorskopravni režim djela likovne umjetnosti i fotografskih djela razlikuje se u odnosu na druga autorska djela jer su njihovi autori ovlaštteni na zahtjev za sudjelovanje u dijelu cijene od preprodaje originala ili umnoženog primjerka njegovog dijela koji je izjednačen sa originalom, a s druge strane su ograničeni u pogledu javnog izlaganja njihovih likovnih i fotografskih djela koja pripadaju muzejima, galerijama ili sličnim javnim ustanovama u odnosu na koje autor gubi pravo zabraniti izlaganje svojega djela. Nadalje, autori likovnih i fotografskih djela nisu ovlaštteni zabraniti organizatorima javnih izložbi ili aukcija izradu i distribuiranje plakata i kataloga u svrhu promoviranja u kojima se nalaze njihova djela izložena na aukciji.⁵²

5.2.5. Arhitektonska djela

U hrvatskom autorskom pravu nema posebne definicije arhitektonskog djela, a u autorskopravnoj literaturi ona se definiraju kao građevine i slične konstrukcije koje sadrže elemente izvornosti i stvaralaštva u odnosu na oblik ili ukras neovisno o njihovoj namjeni uključujući i djela unutarnjeg uređenja prostora i uređenje vrtova i parkova. Izvršavanje autorskog prava na izgrađenim dijelima arhitekture posebno je ograničeno s ciljem uspostave balansa interesa vlasnika i autora tog djela. Autor djela arhitekture, za razliku od autora ostalih djela u pravilu nije ovlašten zahtijevati uništenje osim ako za to postoji posebno opravdani razlog kao ni spriječiti dvodimenzionalnu reprodukciju vanjskog izgleda njegovog djela smještenog na javnoj površini distribuiranje i priopćavanje javnosti takvih reprodukcija kao nireproduciranje na plakatima i u katalogima zapromociju javnih izložbi i aukcija.⁵³

5.2.6. Prerade

Prerade autorskih djela i same su autorsko djelo ako su dopuštene iako su originalne intelektualne tvorevine individualnog karaktera. Definicija je dovoljno široka da bi i druge prerade koje ispunjavaju potrebne pretpostavke bile autorska djela. Prerada je dopuštena ako je njen autor stekao tzv. pravo prerade koje može steći na temelju odobrenja autora prerađenog djela odnosno na temelju samog zakona ako je riječ o dopuštenoj preradi u parodiju ili karikaturu. Pravo prerade ako nije posebno ugovoreno ne ovlašćuje na drugo korištenje

⁵² Zaštita intelektualnog vlasništva : okrugli stol održan 18. ožujka 2016. u palači Akademije u Zagrebu / uredio Jakša Barbić, str. 26.

⁵³ Zaštita intelektualnog vlasništva : okrugli stol održan 18. ožujka 2016. u palači Akademije u Zagrebu / uredio Jakša Barbić, str.26,27.

autorskog djela osim prerađivanja. Za svako daljnje korištenje prerađenog djela, do kojeg bi došlo korištenjem prerade, treba posebno ovlaštenje autora prerađenog djela.⁵⁴

5.2.7. Folklorna djela

Poseban status imaju narodne književne i umjetničke tvorevine u izvornom obliku. One nisu objekt autorskog prava, ali se za njihovo priopćavanje javnosti plaća naknada kao za priopćavanje javnosti zaštićenih autorskih djela. Ta naknada namijenjena je isključivo za unapređenje stvaralaštva s odgovarajućeg područja. Svaki drugi oblik njihova korištenja potpuno je slobodan te se one mogu koristiti i za stvaranje autorskih djela koja će biti uvijek autorskog prava.⁵⁵

5.3. Ostvarivanje autorskog i srodnih prava

Autorsko i srodna prava karakteriziraju privatna prava, odnosno štite privatne interese pojedinih subjekata. Autor svoja prava može ostvariti osobno, na primjer, kad dogovara i sklapa ugovor o objavljivanju romana s nakladnikom ili o izvođenju drame s kazališnom upravom. Takvo se ostvarivanje naziva individualnim. Ali za djela koja se često koriste kao što su glazba ili filmovi (videogrami), a da ne znaju kada i tko ih je napravio (autoru je lako prenijeti podatke za kontakt potencijalnim korisnicima u organizaciji, obaviti će sve potrebne poslove za njega i u njegovo ime. Organizacije koje ostvaruju kolektivna prava u našoj zemlji nazivaju se organizacije koje zastupaju više autora i dogovaraju korištenje autorskih djela s velikim brojem korisnika. Udruge jednako pomažu i korisnicima autorskih djela. Teško je zamisliti da bi stalni korisnici autorskih djela, poput radijskih ili televizijskih kuća, mogli osobno doći do svakog pojedinog autora čije djelo emitiraju kako bi pribavili prava. Osobito bi to bilo teško za filmska i glazbena djela, koja često imaju velik broj autora i izvođača. Stoga su i autori i korisnici autorskih djela zainteresirani i za postojanje udruga za kolektivno ostvarivanje prava: autori opunomoćuju udruge da ih zastupaju, a korisnici s njima sklapaju posebne ugovore o korištenju autorskih djela. Da bi mogle obavljati svoj posao udruge moraju ispuniti određene kriterije, koje obično propisuje država.⁵⁶

U Republici Hrvatskoj i drugim zemljama članicama Europske unije kolektivno ostvarivanje prava može se obavljati i na profitnoj osnovi, putem tzv. neovisnog upravljačkog subjekta.

⁵⁴ Zaštita intelektualnog vlasništva : okrugli stol održan 18. ožujka 2016. u palači Akademije u Zagrebu / uredio Jakša Barbić, str. 27-

⁵⁵ Zaštita intelektualnog vlasništva : okrugli stol održan 18. ožujka 2016. u palači Akademije u Zagrebu / uredio Jakša Barbić, str.28.

⁵⁶ Horvat, A. & Živković, D. (2009): Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str. 60

Prema Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima kolektivno ostvarivanje prava u Hrvatskoj može obavljati organizacija nositelja prava koja obavljanje takve djelatnosti ima odobrenje Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo. Zavod može izdati odobrenje za obavljanje predmetne djelatnosti samo jednoj organizaciji za pojedinu vrstu prava i pojedinu kategoriju nositelja prava, i to onoj koja ima najveći broj članova na temelju dobivenih punomoći, uz primjeren broj ugovora o uzajamnom zastupanju sa stranim udrugama, te uzevši u obzir druge relevantne okolnosti u konkretnom području.⁵⁷

6. Autor

Autor djela je fizička osoba koja je autorsko djelo stvorila (čl. 19. st.1. Zakona o autorskim i srodnim pravima), a prema stavku 2. istog članka: *„Autoru pripada autorsko pravo na njegovu autorskom djelu činom samog stvaranja autorskog djela“*.

Prema Zakonu o autorskim i srodnim pravima (čl. 4. st. 1.) to je: *„Autorsko pravo pripada, po svojoj naravi, fizičkoj osobi koja stvori autorsko djelo.“* Stavak 5. citiranog članka proširuje definiciju na: *„Nositelj prava je fizička ili pravna osoba, različita od organizacije za kolektivno ostvarivanje prava, koja je nositelj autorskog prava ili srodnog prava ili koja na temelju ugovora o korištenju prava ili ovoga Zakona ima pravo na udio u prihodima od prava“*.

Također, posebno je važno naglasiti s obzirom na temu ovog rada da prema članku 8. Zakona o autorskim i srodnim pravima autor je pobliže određen i kao:

„Uz osobe iz članka 7. stavaka 2. i 3. ovoga Zakona, zaštićeni su po ovom Zakonu i stranci – autori:

- koji imaju uobičajeno boravište u Republici Hrvatskoj*
- u pogledu arhitektonskih djela sagrađenih na teritoriju Republike Hrvatske i djela vizualnih umjetnosti koja su čvrsti sastavni dijelovi nekretnine koja se nalazi na području Republike Hrvatske.“*

Naziv autor dolazi od latinske riječi *auctor*, što znači osoba, kreator je onaj koji stvara djelo ili intelektualnu tvorevinu koji je njegov je mentalni ili intelektualni vlasništvo. Primjerice, autori su pisci različitih tekstova, slikari, kipari, grafički dizajneri, crtači, skladatelji, kartografi, koreografi, arhitekti, fotografi, industrijski dizajneri i filmski redatelji.

⁵⁷ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, čl.271, NN 111/21

Prevoditelji su autori svojih prijevoda, a osobe koje su tuđe djelo prilagodile ili preradile, autori su tih prilagodbi, preradbi i sl. Sastavljač zbirke radova, npr. antologije, čitanke, hrestomatije, također se smatra autorom zbirke kao cjeline.

Nadalje, za autorska prava je bitno napomenuti da je zakonom uređeno vremensko ograničenje autorskog prava te tako čl. 119. Zakona o autorskim i srodnim pravima propisuje: „*autorsko pravo traje za života autora i 70 godina nakon njegove smrti, bez obzira na to kada je autorsko djelo zakonito objavljeno, ako ovim Zakonom nije drukčije određeno*“. U tom smislu, treba istaknuti da su autorska prava nasljeđiva, tako čl. 55. st.1. ZADSP propisuje: „*Autorsko pravo je nasljeđivo.*“ Stavak 2. citiranog članka dalje određuje kako nasljednicima pripadaju sva prava koja bi pripala i autoru, osim ako tim zakonom nije drugačije određeno. Također, u stavku 3. tog članka zakonodavac propisuje supsidijarnu primjenu Zakona o nasljeđivanju.

Osim nasljeđivosti, druga bitna karakteristika autorskih prava je njihova neprenosivost, a što je određeno člankom 56. ZADSP:

„(1) *Autorsko pravo je neprenosivo, osim kod nasljeđivanja i prenošenja u korist sunasljednika kod razvrgnuća nasljedničke zajednice.*

(2) *Druga raspolaganja autorskim pravom su dopuštena, ako ovim Zakonom nije drukčije određeno.*“

U smislu navedenog članka, potrebno je naglasiti koja su to druga raspolaganja autorskim pravom, a koja su zakonski dopuštena ZADSP:

Članak 58. Raspolaganje autorskim pravom osnivanjem prava iskorištavanja:

„(1) *Autor može za drugoga osnovati pravo iskorištavanja autorskog djela ili mu prepustiti ostvarivanje autorskog prava ugovorom, davanjem odobrenja ili dozvole za korištenje ili drugim pravnim poslom.*“

Članak 63. Raspolaganje autorskim pravom povjeravanjem ostvarivanja:

„(1) *Autor može ovlastiti drugoga da ostvaruje autorsko pravo za njegov račun. Ostvarivati autorsko pravo za račun autora može se na temelju pravnog posla kojim autor povjerava ostvarivanje svojeg prava ili neposredno na temelju ovoga Zakona, ispunjenjem ovim Zakonom predviđenih pretpostavki za to.*

(2) Smatra se da je autor povjerio ostvarivanje svojeg pojedinog prava organizaciji za kolektivno ostvarivanje odnosnog prava ako ona to pravo ostvaruje radi njegove koristi, kao i koristi drugih autora za njihova odnosna prava.“

Vežano za navedeno raspolaganja ZADSP podrobno regulira autorskopravne ugovore, a koji se čl.65. ZADSP definiraju kao „ugovor na temelju kojeg se stječe pravo iskorištavanja autorskog prava“.

Kako je gore u radu detaljno opisani, autorska prava prestaju maksimalno 70 godina nakon smrti autora, a nakon čega autorsko djelo postaje javno dobro; u tom smislu važno je navesti zakonsku odredbu ZADSP čl. 127. st.1. „*Prestankom autorskog prava autorsko djelo postaje javno dobro te se može slobodno koristiti uz obvezu priznanja autorstva, poštovanja autorskog djela te časti i ugleda autora.*“

Prava koja pripadaju autoru mogu biti moralna (osobna) i imovinska (čl.26. st.1. ZADSP). Usto, autorsko pravo poznaje i niz drugih prava autora, koja nose obilježja i imovinskih i moralnih prava, ali se ne mogu lako svrstati u jednu skupinu.⁵⁸ Što se tiče moralnih prava autora, ZADSP propisuje da su to (čl. 27. do 31. ZADSP): pravo prve objave (odnosno pravo autora da odredi kada, kako i gdje će djelo biti prvi put objavljen) pravo na priznavanje autorskih prava (ili na priznavanje i označen kao autor nečijeg djela), pravo na poštovanje djela te autorova čast ili ugled (ili pravo autora da se usprotivi iskrivljavanju, sakaćenju ili bilo kojoj drugoj preinaci svog djela, no i pravo da se usprotivi bilo kakvom korištenju djela koje bi mu moglo ugroziti čast ili ugled) i pravo opoziva koje autori i njegovi nasljednici imaju (ili autor ima pravo prigovoriti pravu korištenja djela, ako bi daljnjim korištenjem štetila njegovoj časti ili ugledu).

Imovinska prava autora su definirana čl. 32.ZADSP: „*Autor ima isključivo pravo sa svojim autorskim djelom i koristima od njega činiti što ga je volja te svakoga drugog iz toga isključiti, ako ovim Zakonom nije drukčije određeno. To pravo obuhvaća:*

- *pravo umnožavanja*
- *pravo distribuiranja (pravo stavljanja u promet)*
- *pravo priopćavanja autorskog djela javnosti*
- *pravo prerade.*“

⁵⁸ Horvat, A. & Živković, D. (2009): Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str. 31

7. Srodna prava

Zakon o autorskom pravu razlikuje autorsko pravo od tzv. srodnih ili susjednih prava (čl.1. ZADSP). Ta prava pripadaju osobama koje nisu stvaratelji djela u pravom smislu, ali koje pomažu da se djelo izvede, postavi na scenu itd.⁵⁹ Do 2003. godine, kada je ZAPSP stupio na snagu, pojam susjedskih prava bio je uključen u pojam autorskog prava. Srodnim se pravima smatraju ona prava koja pripadaju osobama koje nisu autori djela, ali pomažu da se to djelo izvede, objavi, ekranizira ili sl.⁶⁰

Prema Zakonu o autorskom i srodnim pravima koji određujući svoj predmet zakonskog uređenja, srodna prava navodi u čl.1. tč.3. ZADSP:

- Pravo umjetnika izvođača na njihovim izvedbama
- Pravo proizvođača fonograma na njihovim fonogramima
- Pravo audiovizualnih producenata na njihovim videogramima
- Pravo organizacija za emitiranje na njihovim programskim signalima
- Pravo nakladnika informativnih publikacija na njihovim informativnim publikacijama
- Pravoproizvođača neoriginalnih baza podataka na njihovim neoriginalnim bazama podataka
- Pravo nakladnika na njihovim pisanim izdanjima.

Dakle, glazbenik ili pjevač koji interpretira skladbu ili glumac koji igra ulogu u televizijskoj seriji također ima određena prava koja proizlaze iz njegovog sudjelovanja u izvedbi djela. Prava koja pripadaju glumcima, pjevačima, glazbenicima, dirigentima i sl. nazivaju se još i izvođačkim pravima. Čl. 128. ZADSP definira:

„Umjetnici izvođači su glumci, pjevači, glazbenici, plesači i druge osobe koje glumom, pjevanjem, recitiranjem, interpretiranjem, pokretima ili na drugi način izvode autorska djela iz književnog i umjetničkog područja ili izražaje folkloru. Umjetnikom izvođačem smatra se i redatelj kazališne predstave i dirigent umjetničkog ansambla“.

Trajanje prava umjetnika izvođača je zakonski određeno na maksimalno 50 godina od izvedbe (čl. 138. st. 1. ZADSP).

⁵⁹ Horvat, A. & Živković, D. (2009): Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str. 41

⁶⁰ Vučemilović-Vranjić, H. (2016): Autorska prava kao prepreka stvaranju digitalnog tržišta, diplomski rad, diplomski, Filozofski fakultet, Zagreb, str. 9

Među srodnim pravima potrebno je istaknuti i prava proizvođača fonograma, a koja su uređena čl. 140. do 145. ZADSP. U tom smislu, članak 140. postavlja definiciju istog:

„(1) Fonogram je fiksacija zvukova izvedbe ili drugih zvukova ili onoga što predstavlja zvukove, osim u obliku fiksiranja zvukova u audiovizualno djelo.

(2) Proizvođač fonograma je fizička ili pravna osoba koja poduzima inicijativu i koja je odgovorna za prvo fiksiranje fonograma.“

U srodna prava pripadaju i prava proizvođača zvučnih snimki i videosnimki, koji imaju pravo na naknadu za reproduciranje i javnu posudbu svojih snimki te prava organizacija za radiodifuziju (radio i televizija) na svoje programe. Nakladnici imaju pravo na naknadu za reproduciranje svojih izdanja. Trajanje ovih prava je 50 godina od izvedbe ili emitiranja. Nakladnik koji prvi put objavi neobjavljeno djelo za koje su istekla autorska prava imat će prava na tu publikaciju 25 godina. Prava blizine uključuju i prava proizvođača baze podataka, a trajanje tih prava ograničeno je na 15 godina od stvaranja ili objave. Srodna prava također uključuju elemente moralnih prava, kao što je pravo izvođača da se naziva izvođačem i da se usprotivi svakoj preinaci ili sakaćenju izvedbe.⁶¹

8. Sporazum o stabilizaciji i usklađivanju s pravnom stečevinom EU

Sporazumom o stabilizaciji i povezivanju između Republike Hrvatske s jedne strane i Europske zajednice i njezinih članica s druge strane, Republika Hrvatska se, između ostalog, obvezala na usklađivanje nacionalne legislative iz područja intelektualnog vlasništva s pravnom stečevinom Europske unije (francuski *acquis communautaire*). Intelektualno vlasništvo, a samim time i autorsko pravo, spada u prioritetnu skupinu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju EU, pa rok usklađivanja nije vezan za stupanje na snagu ovog Sporazuma, već za stupanje na snagu Privremenog sporazuma o trgovini i srodnim poslovima između Republike Hrvatske, s jedne strane, i Europske zajednice.

Obveza Hrvatske za usklađivanje autorskog prava potječe iz članka 71. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (kraće: SSP).⁶²

⁶¹ Horvat, A. & Živković, D. (2009): Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str. 41

⁶² Mr. sc. Mia Jug Duraković, REGLED RAZVOJA AUTORSKOG PRAVA U REPUBLICI HRVATSKOJ S NAGLASKOM NA PROMJENE UVJETOVANE USKLAĐIVANJEM S PRAVNOM STEČEVINOM EU, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 46, 3/2009, str. 615.

Navedenim člankom je određeno:

„1. Prema odredbama ovoga članka i Dodatka VIII. stranke potvrđuju važnost koju pridaju osiguranju odgovarajuće i učinkovite zaštite i provedbe prava intelektualnoga, industrijskoga i trgovačkoga vlasništva.

2. Hrvatska će poduzeti nužne mjere kako bi najkasnije tri godine od stupanja na snagu ovoga Sporazuma zajamčila razinu zaštite intelektualnoga, industrijskoga i trgovačkoga vlasništva koja je slična zaštiti koja postoji u Zajednici, uključujući učinkovita sredstva za provedbu tih prava.

3. Vijeće za stabilizaciju i pridruživanje može odlučiti obvezati Hrvatsku na pristupanje određenim višestranim ugovorima u tom području.

4. Ako se pojave problemi u području intelektualnoga, industrijskoga i trgovačkoga vlasništva koji utječu na trgovinske uvjete, morat će se hitno priopćiti Vijeću za stabilizaciju i pridruživanje, na zahtjev bilo koje od stranaka, radi postizanja obostrano zadovoljavajućih rješenja.“

U tom smislu se naglašava važnost zakonodavnog uređenja materije u skladu s europskim standardima i propisima, a s ciljem bolje konkurentnosti hrvatskog gospodarstva s aspekta zaštite intelektualnog vlasništva kao nužne pretpostavke za konkurentno funkcioniranje istog.

Obveza usklađivanja se sastoji u usklađivanju propisa s područja autorskog prava, prihvatanju obveza iz međunarodnih višestranih ugovora, te u djelotvornoj provedbi i stvaranju okružja u kojem je moguće učinkovito ostvarivanje prava. Sama Zajednica nije nadležna za zakonodavnu djelatnost na području intelektualnog vlasništva, pa se usklađivanje autorskog prava provodi s ciljem funkcioniranja zajedničkog tržišta, i potpada pod DG XV - Internal Market and Financial Services.

S ujednačavanjem autorskog prava unutar Zajednice započelo se donošenjem Zelene knjige o autorskom pravu i tehnološkim izazovima iz 1988. godine kojom je inicirano harmoniziranje u vezi s pojedinim pitanjima autorskog prava. Rok za usklađivanje, na temelju odredaba tog članka, je bio tri godine od stupanja na snagu SSP-a. U Privremenom sporazumu nalazi se i Zajednička izjava uz članak 36. tog Sporazuma (tj. članak 71. SSP-a) pri čemu su strane

suglasne da su autorska i srodna prava, između ostalog regulirana pojmom "intelektualno, industrijsko i trgovačko vlasništvo".⁶³

9. Licenciranje

S razvojem elektroničkog izdavaštva u kasnim 90-im godinama 20. stoljeća sve su popularniji elektronički dokumenti u obliku knjiga, časopisa, novina kao i baza podataka, računalnih programa i audiovizualnih djela se sve više objavljuje. Neki od tih materijala uključuju djela autora koji su zaštićeni zakonom o autorskim pravima. Kako je proizvodnja te građe vrlo skupa, proizvođač je obično daje na korištenje tako da knjižnica pribavlja pravo pristupa građi, a rjeđe sam elektronički primjerak izdanja. Zato se pristup elektroničkoj građi uređuje ugovorom kojim knjižnica dobiva odobrenje (dozvolu) korištenja. To znači da izgradnja digitalnih i hibridnih knjižnica uključuje korištenje dokumenata temeljenih na ugovoru. Radi se dakle o ugovoru kojim nositelj prava iskorištavanja odobrava drugoj osobi (daje dozvolu) da koristi njegovo djelo.⁶⁴

Umjesto izraza davanje odobrenja (dozvole) za korištenje predmeta zaštite koristit će se jednostavniji i već u praksi prošireni naziv licenciranje (izraz licencija preuzet je u našu terminologiju iz latinskoga jezika, a izraz licenca izvodi se iz engleske riječi licence, license odnosno njemačke die Lizenz). Licencija je općenito dokument koji nekome daje pravo da nešto učini, u stvarnom ili u digitalnom okruženju. U digitalnom okruženju pojam se obično odnosi na pravo korištenja računalnog programa pa se govori o licencnom ugovoru s krajnjim korisnikom. Vlasnik autorskog prava traži prihvaćanje licencije kao uvjeta za dobivanje prava na korištenje autorskog djela ili njegovu reprodukciju.

Licencni ugovor za elektroničku građu nužno uključuje upravljanje pravima na digitalnu građu (digital rights management – DRM), poznato i kao upravljanje digitalnim ograničenjima (digital restrictions management). DRM okvirno obuhvaća nekoliko aranžmana pomoću kojih nositelj digitalnih prava može ograničavati uporabu zakonski zaštićenih digitalnih sadržaja.⁶⁵ Postoji nekoliko modela npr., Creative Commons (kao najpoznatiji), Science Commons (kao dio Creative Commonsa koji se bavi isključivo znanstvenim publikacijama), Licence to Publish

⁶³ Duraković, M.J. (2009). Pregled razvoja autorskog prava u Republici Hrvatskoj s naglaskom na promjene uvjetovane usklađivanjem s pravnom stečevinom EU. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 46 (3), str. 615-616

⁶⁴ Horvat, A. & Živković, D. (2009): Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str. 63-64

⁶⁵ Horvat, A. & Živković, D. (2009): Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str. 63-64.

(nastao u suradnji s poznatim nakladnicima i agregatorima elektroničke građe: EBSCO, Harrassowitz i Swets), modelSPARC(koji koriste licencije Creative Commons i Science Commons), Projekt RoMEO s vlastitim licencijama...⁶⁶

10. Digitalizacija

Početak 21. stoljeća komunikacija putem računalima postala je dio svakodnevice, a jedno od obilježja modernih društava je činjenica da većina građana u svojem domu, obrazovnim institucijama, u okviru posla i sl. ima pristup računalu te internetu. Internet je svijet učinio tzv. globalnim selom⁶⁷, ljudi imaju mogućnost lakšeg povezivanja te dohvaćanja velikog broja informacija. S tim se povezuju tipični problemi pretjerane osjetljivosti na promjene, međusobna zavisnost sudionika, potreba filtriranja informacija itd. Ustanove kulture tj. knjižnice, arhivi i muzeji morali su odgovoriti promjenama novoga doba i rastućim potrebama korisnika. Učiniti svoje dokumente dostupnima na digitalnom tržištu, tržištu dostupnom iz udobnosti vlastitog doma, tj. prostoru gdje su digitalni dokumenti dostupni korisnicima na računalu pojedinaca uz određenu naknadu ili bez nje kulturna tijela digitaliziraju.⁶⁸

Digitalizacija je proces pretvaranja podataka u digitalni oblik za računalnu obradu i oblik je kopiranja, a provodi se na dva načina. Prvi je konverzija tiskane građe u ASCII kôdu, a naziva se samo digitalizacija (digitising ili digitisation). Druga metoda je skeniranje slike izvornog ispisanog dokumenta kako bi nalikovala izvorniku i često se naziva elektroničko kopiranje (electrocopying). Prvi način rezultira strojno čitljivim podacima i zahtijeva malo prostora na disku, a korisnik može preuzimati dijelove i/ili anotirati tekst. Elektroničko umnožavanje, naprotiv, zahtijeva veliku memoriju, dokument se ne može mijenjati i polako se ispisuje. Oba načina digitalizacije predstavljaju reprodukciju ili umnožavanje djela za koje autor ili nositelj prava ima isključivo pravo.

Rezolucija Europskog parlamenta od 27. rujna 2007. godine i 2010. naglašava da Europska digitalna knjižnica treba omogućiti pristup i zaštićenim djelima te poštujući nacionalne zakone o autorskom pravu, međunarodne ugovore i propise Europske unije, razviti modele poslovanja

⁶⁶ Mučnjak, D. (2011): Creative Commons: Kreativni oblik zaštite autorskih prava, Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 54(4), str. 168.

⁶⁷ Globalno selo (engl. Global Village) je fraza koji se koristi u medijima, a koju je prvi upotrijebio Marshall McLuhan 1960. u spisu Izvještaj o projektu i razumijevanju medija, koja se provlačila i kroz cijelu njegovu knjigu „Gutenbergova galaksija“ 1962. (eng. The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man) i još ju je detaljnije opisao u svojoj zadnjoj knjizi The Global Village.

⁶⁸ Vučemilović-Vranjić, H. (2016): Autorska prava kao prepreka stvaranju digitalnog tržišta, diplomski rad, diplomski, Filozofski fakultet, Zagreb, str. 12

za potrebe njihove digitalizacije. Godine 2000. Svjetski savez knjižničarskih udruženja (kraće: IFLA)⁶⁹ je usvojila Izjavu o autorskim pravima u digitalnom okruženju, koja navodi da zakon o autorskim pravima utječe na gotovo sve knjižnične usluge korisnicima i definira uvjete pod kojima se dokumenti mogu pregledavati. Nastoji se uspostaviti mehanizme za koordinaciju programa digitalizacije na nacionalnoj i međunarodnoj razini. U tom je smislu i u Hrvatskoj donesen Nacionalni program digitalizacije arhiva, knjižnica i muzeja (2006.) s osvrtnom na pitanje autorskih prava.⁷⁰

Kulturne institucije koje najčešće moraju voditi računa o autorskim pravima su knjižnice, arhivi razmjerno manje jer građa koja je pohranjena u arhivima najčešće ne podliježe autorskom pravu. Ipak, razvoj novih tehnologija promijenio je način na koji autorska djela nastaju, način na koji su ta djela dostupna i način na kojih ih se distribuira, a samim time je jasno da upravo digitalizacija povećava mogućnost kršenja autorskih prava. Kulturne institucije, kojima je u digitalnom dobu cilj biti dio mainstreama i pratiti plan Europske komisije, nemaju autorska prava na djela koja žele digitalizirati te upravo zbog toga moraju paziti na zakone o autorskom pravu prije digitalizacije, odnosno prije davanja na korištenje građe koju su digitalizirale.⁷¹

11. Europski propisi

11.1. DIREKTIVA EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA o autorskom pravu i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ

Nastavno na gore razrađenu temu digitalizacije kao bitnog faktora na području zaštite autorskih prava, prvotno se navodi Direktiva iz naslova. Direktiva je izraz napora europskog zakonodavca da uskladi regulativu materije zaštite autorskih prava u vremenu digitalnih izazova modernog doba.

Direktivom je obuhvaćen niz pitanja koja se mogu podijeliti u tri kategorije:

⁶⁹ International Federation of Library Associations and Institutions je vodeći svjetski savez knjižničarskih udruženja. Neovisna je i neprofitna organizacija posvećena međunarodnoj suradnji i razvoju knjižničarstva. Osnovana je 1927. godine na međunarodnoj konferenciji u Škotskoj

⁷⁰ Horvat, A. & Živković, D. (2009): Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str. 93

⁷¹ Vučemilović-Vranjić, H. (2016): Autorska prava kao prepreka stvaranju digitalnog tržišta, diplomski rad, diplomski, Filozofski fakultet, Zagreb, str. 17

A) Prilagodba iznimaka od autorskih prava i njihovih ograničenja digitalnom i prekograničnom okruženju

Direktivom se uvode obvezne iznimke od autorskih prava za potrebe rudarenja teksta i podataka (čl. 3. i 4. Direktive), aktivnosti nastave na internetu te očuvanja (čl. 5. Direktive) i širenja kulturne baštine putem interneta (čl. 6. Direktive).

B) poboljšanje prakse licenciranja radi osiguravanja šireg pristupa kreativnom sadržaju direktivom se utvrđuju usklađena pravila kojima se olakšava:

- iskorištavanje djela koja se više ne komercijaliziraju (nedostupna djela)

U odnosu na navedeno u Glavi III., Poglavlje 1. uređeno je Korištenje djela i drugih predmeta zaštite nedostupnih na tržištu od strane institucija kulturne baštine, a gdje se u članku 8. stavak 1. Direktive navodi:

„Države Članice predviđaju da organizacija za kolektivno ostvarivanje prava u skladu sa svojim ovlastima dobivenima od nositelja prava može sklopiti s institucijom kulturne baštine neisključivu licenciju za nekomercijalne svrhe za reproduciranje, distribuciju, priopćavanje javnosti ili stavljanje na raspolaganje javnosti djela ili drugih predmeta zaštite nedostupnih na tržištu koji su trajni dio zbirke institucije, neovisno o tome jesu li svi nositelji prava obuhvaćeni licencijom ovlastili organizaciju za kolektivno ostvarivanje prava, pod uvjetom da: (a) organizacija za kolektivno ostvarivanje prava je, na temelju svojih ovlasti, dovoljno reprezentativna za nositelje prava u relevantnoj vrsti djela ili drugih predmeta zaštite i prava koja su predmet licencije; i (b) svim nositeljima prava zajamčeno je jednako postupanje u odnosu na uvjete licencije.“

- izdavanje kolektivnih licencija s proširenim učinkom i

U odnosu na navedeno u Glavi III., Poglavlje 2. uređeno je Korištenje djela i drugih predmeta zaštite nedostupnih na tržištu od strane institucija kulturne baštine, a gdje se u članku 12. stavak 1. Direktive navodi:

„Države Članice mogu predvidjeti, u mjeri u kojoj se to odnosi na korištenje na njihovu državnom području i podložno zaštitnim mjerama predviđenima u ovom članku, ako organizacija za kolektivno ostvarivanje prava na koju se primjenjuju nacionalna pravila o provedbi Direktive 2014/26/EU u skladu sa svojim ovlastima dobivenima od nositelja prava

sklopi ugovor o licenciranju za iskorištavanje djela ili drugih predmeta zaštite: (a) da se taj ugovor može proširiti kako bi se primjenjivao na prava nositelja prava koji nisu ovlastili tu organizaciju za kolektivno ostvarivanje prava da ih zastupa u obliku prijenosa prava, licencije ili bilo koje druge vrste ugovornog odnosa; ili (b) da, kada je riječ o takvom ugovoru, organizacija ima zakonsku ovlast ili se pretpostavlja da zastupa nositelje prava koji nisu u tom smislu ovlastili organizaciju.“

- stjecanje prava za filmove na platformama za video na zahtjev

U odnosu na navedeno u Glavi III., Poglavlje 3. uređeno je Korištenje djela i drugih predmeta zaštite nedostupnih na tržištu od strane institucija kulturne baštine, a gdje se u članku 13. stavak 1. Direktive navodi sljedeće, a čime se određuje mehanizam za pregovaranje:

„Države članice osiguravaju da se stranke koje se suočavaju s poteškoćama u pogledu licenciranja prava kada žele sklopiti ugovor u svrhu stavljanja na raspolaganje audiovizualnih djela u okviru usluga videa na zahtjev mogu osloniti na pomoć nepristranog tijela ili posrednika. Nepristrano tijelo koje je uspostavila ili imenovala država članica u svrhu ovog članka i posrednici pružaju pomoć strankama u njihovim pregovorima i pomažu strankama u postizanju sporazuma, između ostalog i, prema potrebi, podnošenjem prijedloga strankama.“

C) postizanje tržišta za autorska prava koje dobro funkcionira direktivom se uvodi novo pravo izdavača informativnih publikacija za internetsku uporabu njihovih publikacija. Autori djela uvrštenih u informativnu publikaciju imat će pravo na dio prihoda izdavača informativnih publikacija koji se ostvaruje tim novim pravom.

Kad je riječ o platformama za razmjenu sadržaja na internetu koje se temelje na modelu sadržaja koji su učitali korisnici, direktivom se pojašnjava pravni okvir unutar kojega one djeluju. Takve će platforme u načelu morati dobiti licenciju za djela zaštićena autorskim pravom koja su učitali korisnici, osim ako je udovoljen niz uvjeta navedenih u direktivi. Nositelji prava stoga će moći bolje pregovarati o uvjetima iskorištavanja svojih djela na internetu te će od tih platformi dobivati naknadu za internetsku uporabu svojih sadržaja. Direktivom se istodobno korisnicima omogućuje slobodno stvaranje i učitavanje sadržaja u svrhu citiranja, kritike, osvrtu, karikature, parodije i pastiša. U tu svrhu navedene iznimke, koje su trenutačno neobvezne za države članice, postaju obvezne iznimke za ovu posebnu vrstu uporabe.

U direktivi je sadržano i pravo autora i izvođača na primjerenu i razmjernu naknadu na temelju licenciranja ili prijenosa njihovih prava te se uvodi obveza transparentnosti u pogledu iskorištavanja licenciranih djela, kao i mehanizam za prilagodbu naknade, zajedno s namjenskim mehanizmom alternativnog rješavanja sporova. Programeri su isključeni iz ovih pravila.⁷²

11.2. Direktiva (EU) 2019/790 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. travnja 2019. o autorskom pravu i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ (dalje u tekstu: Direktiva 2019/790)

U smislu u gornjem tekstu navedene Direktive, 17. travnja 2019. donesena je Direktiva iz naslova koja istu ažurira, no ne zamjenjuje ju. Navedena je Direktiva 2019/790 bitna jer se njome ažurira jedanaest prijašnjih direktiva koje zajedno čine zakonodavstvo EU-a o autorskim pravima. One uključuju:

- Direktivu 2001/29/EZ o usklađivanju određenih aspekata autorskog prava u informacijskom društvu i
- direktive o:
 - provedbi prava intelektualnog vlasništva (Direktiva 2004/48/EZ);
 - djelima siročadi (Direktiva 2012/28/EU) i
 - kolektivnom ostvarivanju autorskog prava i srodnih prava (Direktiva 2014/26/EU).⁷³

Posebno je važno za istaknuti iznimke od autorskih prava za širi pristup koje uređuje Direktiva 2019/790, a kako je u točki 3. Preambule navedeno:

„Ovom Direktivom predviđaju se pravila za prilagodbu određenih iznimaka i ograničenja autorskog prava i srodnih prava digitalnim i prekograničnim okruženjima te mjere za olakšavanje određenih praksi licenciranja, posebno, ali ne samo u pogledu širenja djela i drugih predmeta zaštite nedostupnih na tržištu i internetske dostupnosti audiovizualnih djela na platformama za video na zahtjev s ciljem osiguranja šireg pristupa sadržaju. Ona sadržava i pravila kojima se olakšava korištenje sadržaja u javnoj domeni. Kako bi se ostvarilo pravedno tržište za autorsko pravo koje dobro funkcionira, trebalo bi uspostaviti i pravila o pravima u pogledu publikacija, o tome kako pružatelji internetskih usluga pohranjivanja i davanja pristupa sadržajima koje su učitali korisnici mogu koristiti djela ili druge predmete zaštite, o transparentnosti ugovora autorâ i izvođačâ, o naknadama autorâ i izvođača, kao i o mehanizmu za opoziv prava koja su prenijeli autori i izviđači na isključivoj osnovi.“

Tako Direktiva 2019/790 proklamira važnost omogućavanja pristupa javnosti kao iznimku od autorskih prava; olakšava upotrebu materijala zaštićenog autorskim pravima u

⁷² <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2019/04/15/eu-adjusts-copyright-rules-to-the-digital-age/> (9.9.2023.)

⁷³ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/LSU/?uri=uriserv:OJ.L_.2019.130.01.0092.01.HRV (11.9.2023.9

različite svrhe, uglavnom vezano za pristup znanju, uvođenjem obaveznih iznimaka od autorskih prava za poticanje:

- rudarenja teksta i podataka
- digitalnih korištenja djela u svrhu za davanja primjera u nastavi i
- očuvanja kulturne baštine.

Olakšava licenciranje radi šireg pristupa sadržaju, posebice osiguravanjem:

- novog sustava koji će institucijama kulturne baštine, poput knjižnica, muzeja i arhiva⁷⁴, olakšati digitalizaciju i širenje, uključujući na internetu i preko granica u EU, nedostupnih djela koje imaju u svojim zbirkama;

U tom smislu, kao mjera iznimaka, u smislu gore spomenutog rudarenja teksta i podataka, citira se članak 3. Direktive 2019/790:

„Države članice predviđaju iznimku od pravâ iz članka 5. točke (a) i članka 7. stavka 1. Direktive 96/9/EZ, članka 2. Direktive 2001/29/EZ i članka 15. stavka 1. ove Direktive za reproduciranja i izvlačenja koja obavljaju istraživačke organizacije i institucije kulturne baštine radi rudarenja teksta i podataka za potrebe znanstvenog istraživanja u djelima ili drugim predmetima zaštite kojima imaju zakoniti pristup.

2. Kopije djela ili drugih predmeta zaštite izrađeni u skladu sa stavkom 1. pohranjuju se uz odgovarajuću razinu sigurnosti i mogu se zadržati za potrebe znanstvenog istraživanja, uključujući i za provjeru rezultata istraživanja.

3. Nositeljima prava dopušteno je primjenjivati mjere kako bi osigurali sigurnost i cjelovitost mreža i baza podataka na kojima se smještaju djela ili drugi predmeti zaštite. Takvim mjerama ne prelazi se ono što je nužno za ostvarivanje tog cilja.

4. Države članice potiču nositelje prava, istraživačke organizacije i institucije kulturne baštine da definiraju zajednički dogovorene najbolje prakse povezane s primjenom obveze i mjera iz stavka 2. odnosno 3.“

- posebnog pravila o proširenom kolektivnom licenciranju i sličnim mehanizmima;

U tom smislu, članak 12. stavak 1. propisuje:

„Države članice mogu predvidjeti, u mjeri u kojoj se to odnosi na korištenje na njihovu državnom području i podložno zaštitnim mjerama predviđenima u ovom članku, ako organizacija za kolektivno ostvarivanje prava na koju se primjenjuju nacionalna pravila o provedbi Direktive 2014/26/EU u skladu sa svojim ovlastima dobivenima od nositelja prava sklopi ugovor o licenciranju za iskorištavanje djela ili drugih predmeta zaštite:

(a) da se taj ugovor može proširiti kako bi se primjenjivao na prava nositelja prava koji nisu ovlastili tu organizaciju za kolektivno ostvarivanje prava da ih zastupa u obliku prijenosa prava, licencije ili bilo koje druge vrste ugovornog odnosa; ili

⁷⁴ Čl.2. st.3. Uredbe 219/790: „institucija kulturne baštine“ znači javno dostupna knjižnica ili muzej, arhiv ili institucija filmske ili audiovizualne baštine“

(b) da, kada je riječ o takvom ugovoru, organizacija ima zakonsku ovlast ili se pretpostavlja da zastupa nositelje prava koji nisu u tom smislu ovlastili organizaciju.“

Dakle, mjera kroz koju se ostvaruje iznimka od autorskih prava u smislu ove Direktive je ugovor o licenciranju, a kojeg Zakon o obveznim odnosima definira kao:

Čl. 699.: *„Ugovorom o licenciji obvezuje se davatelj licencije ustupiti stjecatelju licencije u cjelini ili djelomično pravo iskorištavanja izuma, znanja i iskustva, žiga, uzorka ili modela, a stjecatelj licencije obvezuje se platiti mu za to određenu naknadu“.*

- mehanizma za pregovaranje radi pomoći zainteresiranim stranama da postignu sporazume o stavljanju na raspolaganje audiovizualnih djela na platformama za video na zahtjev.⁷⁵

⁷⁵ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/LSU/?uri=uriserv:OJ.L_.2019.130.01.0092.01.HRV (10.9.2023.)

12. Zaključak

Cilj ovog rada je pokazati autorska i srodna prava te sve što ide uz njih. U prvom dijelu je objašnjena povijest te prvi propisi o uređenju autorsko-pravnih odnosa u Hrvatskoj, a koji su bili francuski. U intelektualno vlasništvo obuhvaćamo dvije podgrupe prava autorsko i srodna prava, te prava industrijskog vlasništva. Malo sam se samo dotaknula industrijskog vlasništva te sam nabrojala na što se sve prava tog vlasništva odnose. John Howkins detaljno opisuje u svojoj knjizi „Kreativna ekonomija. Kako ljudi zarađuju na idejama“ sedam načela intelektualnog vlasništva te govori da je vlasništvo „pripadanje nekome“. Temeljne ideje intelektualnog vlasništva često je teško posjedovati i zaštititi jer su neopipljive. John Howkins također govori da intelektualno vlasništvo postoji samo ukoliko država ili sud kažu da postoje. Dvije su organizacije koje oblikuju te globalne sporazume imaju snažan i rastući utjecaj na nacionalno pravo i međunarodnu trgovinu. Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (World Intellectual Property Organization – WIPO) sa sjedištem u Ženevi odgovorna je za provedbu Bernske konvencije i Pariške konvencije. Mnogo novija svjetska trgovinska organizacija (World Trade Organization – WTO) upravlja sustavom za „Prava intelektualnog vlasništva povezanog s trgovinom“. Nadalje može se zaključiti da je autorsko djelo originalna intelektualna tvorevina iz književnog, znanstvenog ili umjetničkog područja koja ima individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu, te da razlikujemo tri oblika autorskih djela (Autorska djela, u izvornom obliku, izvedena autorska djela i zbirke djela). U knjizi „Zaštita intelektualnog vlasništva“ koju je uredio Jakša Barbić jasno je pokazano da je za razliku od autora drugih jezičnih djela autor računalnog programa nije ovlašten spriječiti akte potrebne za korištenja njegovog računalnog programa u skladu s njegovom namjeravanom svrhom osobama koje su zakonito stekle primjerak računalnog programa. U radu su prikazane pojedine kategorije autorskih djela a to su: Računalni programi, baze podataka, audiovizualna djela, djela likovne umjetnosti, arhitektonska djela, prerade i folklorna djela izvučene iz same gore navedene knjige „Zaštita intelektualnog vlasništva“. Zaključno, sporazumom o stabilizaciji i povezivanju između Republike Hrvatske s jedne strane i Europske zajednice i njezinih članica s druge strane, Republika Hrvatska se obvezala na usklađivanje sektora intelektualnog vlasništva s onim što se kupuje iz pravne stečevine EU. S tog aspekta, europska regulativa navedena u ovom radu, predviđa mehanizme zaštite istih te ostvarivanja prava na pristup građana Europske unije sadržajima obuhvaćenih tim pravom.

13. Literatura

1. Horvat, A. & Živković, D. (2009):Knjižnice i autorsko pravo, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.

10. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, Čl.4 st.1NN 111/21

11. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, Čl.14 st.1 NN 111/21

12. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, Čl.271, NN 111/21

13. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, Čl. 19 st.1 i 2. NN 111/21

14. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, Čl. 1. NN 111/21

15. Službeni list L 152/1, 16.6.2009.

16. Službeni list L 153/6, 11.6.2019.

17. Službeni list L 198/30, 8.8.1996.

18. Službeni list L 157/1, 9.6.2006.

19. Službeni list L 213/13, 30.7.1998.

2. John Howkins, Kreativna ekonomija. Kako ljudi zarađuju na idejama, Zagreb, 2003.,

20.Hrvatska obrtnička komora, (Internet), raspoloživo na:
<https://www.hok.hr/sites/default/files/page-docs/201909/Prava%20intelektualnog%20vlasnistva.pdf> (05.05.2023)

21. Državni zavod za intelektualno vlasništvo: Povijest zaštite intelektualnog vlasništva na području Hrvatske, (Internet), raspoloživo na: <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/povijest-zastite/> (17.08.2023)

22. Državni zavod za intelektualno vlasništvo: Autorsko pravo i srodna prava, (Internet), raspoloživo na: <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/povijest-zastite/autorsko/> (20.04.2023)

23. Državni zavod za intelektualno vlasništvo: Autorsko djelo, (Internet), raspoloživo na: <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/autorsko-djelo/> (22.04.2023)

3. Zaštita intelektualnog vlasništva : okrugli stol održan 18. ožujka 2016. u palači Akademije u Zagrebu / uredio Jakša Barbić
4. Vedrina, D., Horvatić, K., Smiljanić, D. i Lapaine, B. (1997).Pravna zaštita dizajnerskog stvaralaštva. *Prostor*, 5 (1(13)).
5. Vučemilović-Vranjić, H. (2016):Autorska prava kao prepreka stvaranju digitalnog tržišta, diplomski rad, diplomski, Filozofski fakultet, Zagreb.
6. Mučnjak, D. (2011): Creative Commons:Kreativni oblik zaštite autorskih prava, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 54(4).
- 7.Duraković, M.J. (2009). Pregled razvoja autorskog prava u Republici Hrvatskoj s naglaskom na promjene uvjetovane usklađivanjem s pravnom stečevinom EU. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 46 (3).
8. Tomaš, N. (2018).BITNE ZNAČAJKE HRVATSKOG AUTORSKOG PRAVA: Završni rad (Završni rad). Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet.
9. Sejdić, U. (2022).Uporaba intelektualnog vlasništva u poslovanju poduzeća (Specijalistički diplomski stručni). Zagreb:Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet., str.17.Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:148:160087>
10. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/LSU/?uri=uriserv:OJ.L .2019.130.01.0092.01.HRV>